

TÜRKMENISTANYŇ YLYMLAR AKADEMIÝASY
ACADEMY OF SCIENCES OF TURKMENISTAN
АКАДЕМИЯ НАУК ТУРКМЕНИСТАНА

PÄHIM-PAÝHAS UMMANY MAGTYMGULY PYRAGY

*Gündogaryň beýik akylalary we nusgawy şahyry Magtymguly Pyragynyň
doglan gününüň 300 ýyllygy mynasybetli geçirilýän
halkara ylmy maslahatyň makalalar ýygyndysy*

2024-nji ýylyň 18-nji maýy

II

Aşgabat
“Ylym” neşirýaty
2024

всего человечества жить в мире, согласии и взаимопонимании, утверждает, что у всех людей имеется одно начало, и что человечество представляет собой единое целое.

Jumamyrat Gurbangeldiýew
(*Türkmenistan*)

MAGTYMGULYNYŇ DIPLOMATIK TAGALLALARY

Beýik akyldar Magtymguly türkmen tire-taýpalarynyň dagynyklygy we goňşy döwletler tarapyndan agzynyň alardylyan, milli döwletliligiň ýok zamanasynda onuň düýbünü tutmagyň diňe bir ruhy binýadynyň kerpijini goýmaga çalyşman, eýsem ol döwrüň çylşyrymly jemgyýetçilik-syýasy ýagdaýyndan içgin baş çykaryp bilen şahsyýet hökmünde iş ýüzünde onuň düýbünü tutmakda ilkinji ädimleri ätmäge synanyşypdyr. Magtymguly diňe eli döwet-galamly şahyr bolman, eýsem, kämil çykan diplomat bolupdyr.

Türkmen halkynyň Milli Lideri, Türkmenistanyň Halk maslahatynyň Başlygy Gurbanguly Berdimuhamedow özüniň Magtymgulynyň 2013-nji ýylda neşir edilen eserler ýygyndysyna sözbaşy hökmünde ýazan “Magtymguly – ynsan kalbynyň ruhy lukmany” makalasynda “Magtymgulynyň ýaşan zamanasy örän çylşyrymly we dartgynly döwür boldy... Magtymgulynyň beýikligi şol döwürler dagynyk ýaşan külli türkmen ilini ilkinji bolup, bir bitewi millet hökmünde saýmagyndadyr we muny wagyz etmegindedir” diýip ýazýar.

Gahryman Arkadagymyzyň sözleri bilen aýtsak, “Bu döwletleri Magtymgulynyň, halkyň isleýän milli türkmen döwleti diýip atlandyrmak kyndy. Şonuň üçin Magtymguly: “Derdim köpdür diýarymdan, döwrümden” diýmek bilen, özüniň zamana bolan garaýşyny açyk aňladypdy. Ine, şu çylşyrymly we ýowuz zamanada Magtymguly halkyň “ykbalynyň oňmagy”, “sowulmaz ýaza ulaşmagy” üçin ýol agtarýardy. Magtymguly Buharada ýa-da Hywada, Owganystanda ýa-da Hindistanda, Rumystanda ýa-da başga bir ýurtlarda ýol söküp, “ilden-ile aralap” ýörkä-de, onuň pikir-hyýaly, dert- aladasy türkmen topragy, türkmen halky we onuň ykbaly bolupdyr”.

“Türkmen taýpalaryny birleşdirmek” – XVIII asyrdan türkmen jemgyýetiniň öňe çykaran möhüm syýasy meselesi. Kimiň töwereginde birleşmeli? Haýsy döwlete gol ýapmaly? Ine, türkmen taýpalarynyň dagynyklygyna, birek-birekden ruhy üzňeligine ýüregi gyýlan Magtymgulyny tolgundyran möhüm mesele. Gahryman Arkadagymyz türkmen taýpalarynyň birleşmek boýunça düýpli sosial pikiriniň amala aşmagy üçin, uly päsgelçiliginiň bardygyny, bu asyrdan türkmen taýpalarynyň her biriniň aýry-aýrylykda öz ýoluny agtarýandygyny, taýpalaryň

arasynnda agzalalygyny güýçlüdigini, milli türkmen döwletiniň ýoklugyny, bu taýpalaryň her ýerden pena agtaryp ýörmegini olaryň agzalalygyny artdyryandygyny, olary biri-birinden daşlaşdyryandygyny örän adalatly belleýär.

Döwriň çylşyrymly geosyýasy şertlerinde Magtymgulynyň türkmeniň döwletlilik taryhyny pikir eleginden geçirip, döwlet gurmagyň çylşyrymly ýüküni gerdenine alan türkmen hökümdarlarynyň döwlet gurmak hem-de ony dolandyrmak tejribesini ilik- düwme öwrenendigine şübhe bolup bilmez. Owşar türkmenleriniň şadöwletini döreden Nedir şa hem-de onuň dargan döwletiniň binýadynda Owganystanda garaşsyz döwleti döreden Ahmet şa Dürrany bilen baglanyşykly wakalar türkmenleriň goňşy döwletler bilen gatnaşyklarynda Magtymgulynyň nähili diplomatik tagallalary bitirendigine göz ýetirmäge mümkinçilik berýär.

Jumamyrat Gurbangeldyev
(Turkmenistan)

DIPLOMATIC EFFORTS OF MAGTYMGULY

The great thinker Magtymguly not only tried to lay the foundations of the spiritual foundation of Turkmen tribes in the period of their disunity and attacks from neighbouring countries, the absence of national statehood, but also he tried to make the first steps in establishing its foundations as a person, who deeply understood the complex socio-political situation of that time. Magtymguly was not only a talented poet, but also an experienced diplomat.

“Unification of the Turkmen tribes” is an important political issue raised by the Turkmen society in the 18 century. Who should be united around? Which country should be sided with? This is an important issue that worried Makhtumguly, whose heart was burdened by disunity and spiritual fragmentation of Turkmen tribes.

Our Hero Arkadag rightly notes that the main obstacle to the realization of the fundamental social idea of uniting Turkmen tribes is that in this century each of the Turkmen tribes was looking for its own way independently, there was a strong discord between them, there was no national Turkmen state, and the search of these tribes for protection in different places aggravated the discord, separating them from each other even more.

ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ УСИЛИЯ МАХТУМКУЛИ

Великий мыслитель Махтумкули не заложил основы духовного фундамента туркменских племен во времена их разобщенности и нападок со стороны соседних стран, отсутствия национальной государственности, но, вместе с тем, в качестве личности, умело разбирающейся в общественно-политическом положении своего времени, пытался предпринять первые шаги в становлении туркменской державности. Махтумкули был не только талантливым поэтом, но и опытным дипломатом.

“Объединение туркменских племен” – важный политический вопрос, поднятый туркменским обществом в XVIII веке. Вокруг кого следует сплотиться? На стороне какой страны следует выступать? Это и есть те важные вопросы, волновавшие Махтумкули, сердце которого отягощали раздвоенность и духовная разрозненность туркменских племен.”

Наш Герой-Аркадаг справедливо отмечает, что главным препятствием на пути реализации фундаментальной социальной идеи объединения туркменских племен является то, что в этом столетии каждое из туркменских племен в отсутствие национального туркменского государства, тщетно искало свой путь самостоятельно.

Ýazgylыç Orazgylыjow
(Türkmenistan)

MAGTYMGULY WE BAGŞYÇYLYK SUNGATYNYŇ NUSGAWY DEREJÄ ÝETMEGI

Magtymguly Pyragy sazanda bolmasa-da, saza örän oňat düşünişdir. Ol özüniň halkyň agysyny aglaýan, dür manyly goşgularyny saza gelip duran edip döredipdir. Hakdan ißen şahyryň döredijiligi döwürdeş we soňraky beýik şahyrlar üçünem nusga bolupdyr. Türkmen edebiyaty tüýs halky eserler bilen görüp-eşidilmedik derejede baýlaşyp, dürler hazynasy döräpdir. Geň tarapy: şol hazynanyň döreyän pursadynda beýik bagşylaryň giden bir toplumy orta çykypdyr. Olar ýadaman-ýaltanman dür manyly eserleri bada-bat halka ýetiripdirler. Bagşylar ylaýta-da Magtymgulynyň goşgularyny saza salyp, üç edip aýdypdyrlar. Taryhçy A.Ylýasowyň maglumatlaryna görä, XVIII-XIX asyrlarda tirmeçi bagşylaryň aýdymlarynyň sany 800-den geçip, şolaryň ýarysy diýen ýaly akylalaryň sözleri bilen baglanysykly bolupdyr.